

[Činnost filosofa v nesvobodných podmínkách]

770928-1

(61) (5) (SSaŽ - Vysočany, 28. 9. 77 odpol.)

Co může dělat filosof, když je mu znemožněno veřejně působit? Především nesmí udělat nic, co by bylo ať ihned, ať později v rozporu se zásadami filosofické aktivity. Tj. nesmí ani „dočasně“ porušovat principy, jimiž je vázán jednou provždy. Za druhé nesmí na prvním místě a především „hledat svých věcí“, tj. nesmí se orientovat na specifické rysy situace, v níž je filosofie a on sám jako filosof. (Metodicky ovšem může i takový zřetel být někdy velmi cenný; ale to neznamená, že je sám o sobě přesvědčivý pro druhé, kteří nerozumí základnímu postavení ani poslání filosofa.) Musí hlavně v ostrém světle vidět skutečnou situaci společnosti a musí si najít spojence, které bude umět přesvědčit o tom, které jsou největší rány a choroby společnosti a s léčením kterých je třeba začít přednostně. Filosof nepotřebuje pro sebe žádná speciální práva a žádné speciální výhody nebo podmínky pro svou práci. Jestliže je pod tlakem filosofie, znamená to, že je pod tlakem víc než pouze ona. Toho si filosof musí být ostatně vědom ještě dříve, než je postižen on sám a než je postižen jeho obor. Filosof má obvykle příležitost protestovat proti diskriminaci umělců, vědců, soudců, advokátů atd. atd.; když objeví důvody k protestu teprve tehdy, když je sám postižen, má všechny důvody, proč se chovat tišeji a nenápadněji než ostatní. Zejména však vedle své **viny** musí poznat míru, v jaké jsou postižena jiná kulturní odvětví.

Tak kupř. dnes je celkem všeobecně zřejmé, že filosofie není pod útlakem sama; ale je dost jasné, že příležitost k protestu a k projevům svého odporu a odmítání měla již v padesátých a šedesátých letech? Ode mne to pochopitelně nezní nejlépe, přinejmenším poněkud lacino. Ale většina dnešních diskriminovaných filosofů buď opravdově souhlasila, že nemarxističtí filosofové byli v posledních třiceti letech převážně diskriminováni a zbavováni možností vědecké práce; a dnes, kdy to postihlo je, začínají teprve mít smysl pro to, že spoluzavinili i svou i obecnou situaci tím, že po dvě desetiletí mlčeli, když jejich kolegové jiného zaměření byli degradováni a deklasováni. Dnes je situace taková, že většina těchto již dávno potlačených a likvidovaných myslitelů již tak dalece a tak dávno odpadla, že se už nejenom nehlásí jako potlačení myslitelé, filosofové, ale že si našla už nějaký svůj útulek jak v práci, tak v ostatním životě. Tuto skutečnost nelze přecházet mlčky, tím spíš, že je

nenapravitelná. Je nenapravitelná ovšem z celé řady důvodů: především nelze lidem vrátit jejich ztracená leta; nelze jim ovšem vrátit ani ztracené příležitosti; nelze jim umožnit, aby si doplnili své znalosti a aby začali tam, kde před lety skončili. Již nikdy nenapíší, co jinak mohli napsat a čím mohli třeba pozoruhodně rozmnožit duchovní statky národa. Ovšemže většina z nich na tom také nese částečnou vinu: nevydrželi; nedovedli si svůj život zařídit tak, aby se udržovali filosoficky v kondici. Museli si ovšem něčím vydělávat; ale nároky na ně byly větší než nároky kladené na jejich spolupracovníky. Zatímco jejich kolegové mohli svým časem a svou energií hospodařit po svém, jak se jim chtělo a jak je těšilo, oni museli z jedné šichty jít hned do druhé a museli bez úplaty a zadarmo pracovat navíc, museli studovat ve svých volných chvílích filosofickou literaturu, museli se maximálně soustřeďovat, když chtěli napsat nějakou studii a vydat ji v časopisech, které jim byly otevřeny, apod. Trochu viny na zmařených možnostech nesou tedy také ti, kteří se vzdali, rezignovali, orientovali se snadněji směry. Ale tím nelze smést celý problém ze stolu. Tato společnost se zachovala k mnohým občanům (pochopitelně jsou jejich řady mnohem četnější, neboť zdaleka nejde ani jenom ani především o filosofy) velmi špatně; ale společnost – to jsme také my. A proto i my musíme na sebe vzít přísný metr a svůj díl odpovědnosti, a to i když jsme třeba sami byli také diskriminováni, a tím víc, jestliže ne a jestliže k diskriminaci došlo až v posledních letech.

Jak je možné dnes po mnoha letech rehabilitovat ty, kterým bylo již dávno ublíženo? Je možné rehabilitovat nejen formálně, ale skutečně někoho z těch, kdo se vzdali? Jistě nikoliv. Jenom proto, že někdo trpěl, nemá ještě legitimaci odborníka či specialisty. A tak můžeme rehabilitovat vlastně jenom ty, kteří vydrželi; ale vydržet mohli jen ti, jejichž podmínky nebyly vysloveně nejhorší. Velkou roli hráli partneři v manželství; nemenší roli hráli spolupracovníci, někdy i šéfové, kteří měli možnost všelijakými způsoby situaci takových diskriminovaných odborníků ulehčit, usnadnit; dovolili jim např., aby lépe organizovali svůj čas (než je zvykem), aby se nemuseli zúčastnit nekonečného žvanění, jímž si lidé krátí svůj čas, atd., aniž by jim to měli za zlé, že pracují na „svém“, atd. atd. Kdo alespoň trochu snesitelnější podmínky neměl vůbec, nesvedl jistě nic. A tak vlastně můžeme udělat něco jen pro ty, kteří na tom nebyli nejhůř. To je smutné pomyšlení, ale je tomu tak. A bylo by jistě nesmyslné z toho vyvozovat, že ten, kdo vydržel, je vlastně vyžírka, kdežto pravými hrdiny jsou ti, kteří neudělali nic. Musíme však vážit všechny stránky věci. A nesmíme zapomínat (to je také forma diskriminace a nespravedlnosti); nesmíme přehlížet to, co není vidět na první pohled.

Z toho vznikají nové rány, nové choroby společnosti. Nezačínáme připravovat do budoucnosti nové katastrofy.